

הפרושים - תלמידי הגר"א בא"י

בלוג מחקרי של החוקר אלי אליאך אודות "עליית תלמידי הגר"א" - עלייתם והתיישבותם של ה"פרושים" בני הישוב הישן בארץ-ישראל בראשית המאה ה-19

הירשם

מה היה האירוע שגרם לרבי מנחם מנדל משקלוב להחליט לעלות לא"י?

יולי 13, 2021

בשנת תקס"ח (1808) עלה לא"י ר' מנחם מנדל משקלוב - הראשון מתלמידי הגר"א בגל העלייה המכונה "עליית תלמידי הגר"א" והיה למייסדו של "כולל הפרושים" בא"י.

הצבעתי על כך בעבר (כאן), שאת ההחלטה לעלות קיבל רמ"מ בשנים תקס"ה-ו (1805-6). בשנת תקס"ה הוא מבטא את הציפייה לעלייה עדיין בסגנון המסורתי הרגיל - "ויקיום בנו השתא הכא לשנה הבאה בירושלים" (הקדמתו לפירוש הגר"א על הגדה של פסח, הורודנה תקס"ה), ואילו בשנת תקס"ו הוא כותב על כך בצורה יותר אישית ופחות מסורתית - "וזכות אדמ"ו הגאון ז"ל יעמוד לי ולכל ישראל לשוב למקומנו האמיתי אל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחיל ה' לאבותינו ויחד לבבנו שם לאהבה וליראה אותו בלבב שלם" (הקדמתו לביאור הגר"א על שו"ע יו"ד, הורודנה תקס"ו).

מה הביא את רמ"מ בנקודת זמן זו להפוך את התקווה היהודית המסורתית הקולקטיבית לעלייה וחזרה לא"י לתקווה אישית יותר ובסופו של דבר לפעולה, עלייה בפועל לא"י?

בתקופה שבין פטירת רבו הגר"א בראשית שנת תקנ"ח (1797) עד לעלייתו לא"י בשנת תקס"ח (1808), הפך רמ"מ למשימת חיים את הוצאתם לאור של כתבי הגר"א. כשבתקופה זו הוציא לאור שמונה חיבורים מכתבי רבו, את החמשה הראשונים בשקלוב ואת השלושה האחרונים בהורודנה (גרודנה):

1. פירוש הגר"א לספר משלי (שקלוב, תקנ"ח).
2. הגהות הגר"א על סדר עולם (שקלוב, תקס"א).
3. צורת הארץ ותבנית הבית (שקלוב, תקס"ב).
4. ביאור הגר"א לשו"ע או"ח (שקלוב, תקס"ג).
5. פירוש הגר"א למסכת אבות ומסכתות קטנות (שקלוב, תקס"ד).
6. פירוש הגר"א על הגדה של פסח (הורודנה, תקס"ה).
7. ביאור הגר"א לשו"ע יו"ד (הורודנה, תקס"ו).
8. פירוש הגר"א לספר יצירה (הורודנה, תקס"ו).

לאחר פטירת הגר"א בראשית שנת תקנ"ח, חזר רמ"מ לעיר מגוריו - שקלוב, שם החל כאמור בהוצאת כתבי הגר"א לאור. באותה עת הוקם בשקלוב בית דפוס חדש. בית דפוס זה - היחיד באותה תקופה בשקלוב - נסגר בשנת תקס"ד, בית דפוס אחר הוקם בשקלוב רק בתקס"ו (ח"ד פרידברג, תולדות הדפוס העברי בפולניה, עמ' 91; א' יערי, הדפוס העברי בשקלאוו, עמ' 3-4). כנראה שמסיבה זו, בעקבות סגירת בית הדפוס בשקלוב, אנו מוצאים את רמ"מ עובר לגור בהורודנה - שם היה בית דפוס פעיל - כדי להמשיך ולהדפיס שם את ספרי רבו הגר"א.

כך אנו מוצאים נזכר בהסכמתם של רבני ודייני הורודנה לביאור הגר"א על שו"ע יו"ד (שנחתם בכ"ה שבט תקס"ו):

"וכהיום קם ונתעודד תלמידו אשר יצק מים על יד אלי' ה"ה כבוד הרב חריף מו' מנחם מענדיל מק"ק שקלאב אשר זכה לו מקומו אשר יושב באהל של תורה כהיום פה קהלתינו".

באותו זמן, הוציא לאור גם את פירוש הגר"א לספר יצירה, בסוף חורף תקס"ו (הסכמת רבני ודייני הורודנה היא מז' אדר תקס"ו). מהקדמת המדפיס ר' בנימין בישקא עולה שלא רק שרמ"מ עבר לגור בהורודנה אלא

היה לו שם בית-מדרש משלו (כפי שהיה לו בשקלוב): "כעת שלח ה' למחנינו את הרב המפורסם [...] ונכנסתי לביתו בית מדרשו, ומצאתי ספר מונח לפניו [...]". ייתכן שלכך כיוונו דייני הורודנה בהסכמתם לביאור הגר"א (שו"ע יו"ד) במילים "זכה לו מקומו [הורודנה] אשר יושב באהל של תורה".

עוד שנה קודם לכן מוצאים אנו את רמ"מ בהורודנה, כותב אגרת חריפה נגד תנועת החסידות לקרובו ר' יהודה בי-בוטין. את האגרת כתב ב"יום ד' ה' ויקהל [כ"א אד"א] תקס"ה הוראדנא יצ"ו" (וילנסקי, חסידים ומתנגדים, עמ' 315).

כבר בסביבות תקס"ד-ה החל ללמוד אצלו תורת הנסתר, תלמידו המפורסם ביותר, ר' יצחק אייזיק חבר, בן העיר הורודנה, שהיה אז נער כבן 14 בלבד (נפש נקי, וורשה 1853, ו' ע"א), ככל הנראה בבית המדרש הנזכר.

בית הכנסת הישן בהורודנה (צולם בסביבות 1910. צביעה דיגיטלית)

והנה, בספר האחרון מכתבי רבו הגר"א עליו עמל וערך רמ"מ - ביאור הגר"א לשו"ע יו"ד, מספר רמ"מ בהקדמתו לחיבור, על תלאות שעבר ממש בסמוך להוצאת הספר. תלאות שהביאו אותו לידי עוני ואילצו אותו לעזוב את מקומו - הורודנה - ל"ארץ אחרת", כשגם בחזרתו לביתו חזר "בפחי נפש". בחזרתו תמך בו הנגיד ר' ישראל איסר שאצקעס בן העיר הורודנה, ואף נתן את התרומה העיקרית להדפסת הספר.

"והנחני אלקים בדרך אמת אשר גם אחר כל הפרתקאי דעדו עלי ומצאוני עוני שהושלכתי אל ארץ אחרת גם שם ידו תנחני ותאחזני ימינו ונתן לי מכיר בארץ נכריה וכן וחסד בעיני עמו יראי ה'. ובפרט כאשר רציתי לחזור לביתי בפחי נפש אחר כל התלאה אשר מצאתני זכר חסדו ואמונתו ע"י אהובי ידידי הרבני הנגיד המופלג מוהר"י איסר ב"מ זרח וחיזק ידי ופיזר ממנו בכדי להביא לבית הדפוס דברי אדוני אלי' [...] ואני העפר ואפר שפל ונבזה הגם שיצא בי יד ה' וענש אותי על רוע מעללי לא עזב חסדו ואמתו מעמדי [...] ואם המצא תמצא בו איזה דבר שטעיתי במכתבו או בעיני ידין אותי לכף זכות ובפרט גולה אני ממקומי כמ"ש חז"ל מיום שגלינו כו' ומה אני שגם במקומי אני תולעת ולא איש ולא בינת אדם לי ולא היה בי לא טעם ולא ריח ומכ"ש בארץ אחרת. וזכות אדמ"ו הגאון ז"ל יעמוד לי ולכל ישראל לשוב למקומנו

האמיתי אל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחיל ה' לאבותינו ויחד לבבנו שם לאהבה וליראה אותו בלבב שלם [...] (הקדמת רמ"מ לביאור הגר"א, שו"ע יו"ד, הורדנה תקס"ו).

מדבריו עולה, שתוך כדי נדודו, המשיך רמ"מ לעמול על עריכת ביאור הגר"א ליו"ד לקראת הדפסתו. לקראת סיום דבריו, כותב רמ"מ על תקוותו שזכותו של הגר"א תעמוד לו ולכל עם ישראל לחזור ולעלות לא"י. אולם ניכר מדבריו שהוא קושר בין התלאה שעברה עליו לבין תקוותו האישית לעלות לא"י, כשלאחר שהוא מתנצל על טעויות שייתכן וימצאו בספר בגלל שנערך כשלא היה 'במקומו', כשהוא מדבר על א"י הוא

משתמש במטבע לשון ייחודי לתאר את א"י ומכנה אותה - "מקומו האמיתי". אף שדבריו אינם מפורשים, ברור למדי שרמ"מ רומז בדבריו שהתלאות שעבר באחרונה היוו את הזרז והדחיפה בהחלטתו האישית לעלות לא"י.

מעניין לציין, שלאחר הדפסת שני הספרים בתקס"ו (ביאור הגר"א לשו"ע יו"ד והפירוש על ספר יצירה, שיצא כחודש לאחר מכן) לא המשיך רמ"מ במלאכת ההוצאה לאור של כתבי הגר"א. הסבר הגיוני וסביר לכך הוא החלטתו באותו הזמן לעלות לא"י.

מה בדיוק אירע באותן תלאות שעברו עליו, על כך אין רמ"מ מספר, אבל ניתן להצביע על טווח הזמנים בו הן ארעו. לדעתי טווח הזמנים המקסימלי הוא בין חודש אב תקס"ה, לבין חודש שבט תקס"ו. כשסביר להניח שעיקר ההתרחשות היא בחודשים הראשונים של שנת תקס"ו (סוף 1805).

מסקנה זו נובעת מהנתונים הבאים:

1. רמ"מ הלא היה בהורדנה בתמוז תקס"ה, בעת הדפסת פירוש הגר"א להגדה של פסח, כשהקדמתו לספר אינו מרמז כלל וכלל על צרה שעברה או עוברת עליו.

2. סיום העבודה על הוצאת ביאור הגר"א לשו"ע יו"ד היה בסביבות סוף שבט תקס"ו (ע"פ תאריך הסכמת רבני העיר לספר), כשהקדמה מסכם כבר רמ"מ את התלאות שעברו עליו זמן קצר קודם לכן.

לאחר הוצאת הספרים בתקס"ו, חזר רמ"מ לגור בשקלוב, אשר ממנה, כשנתיים מאוחר יותר בשנת תקס"ח, עלה לא"י (ר"י משקלוב, "אמת מארץ תצמח", תולדות חכמי ירושלים, עמ' 139).

ספרי הגר"א

מנחם מנדל משקלוב

יצחק אייזיק חבר

יהודה בי-בוטין

הורדנה

תקס"ח

תקס"ו

תקס"ה

שקלוב

עלייה לא"י

הוסף רשומת תגובה

פוסטים פופולריים מהבלוג הזה

האמנם החלה עליית תלמידי הגר"א בשלש שיירות מאורגנות?

יולי 01, 2020

אברהם יערי (ואחריו עוד רבים וטובים) מתאר את ראשית עליית תלמידי הגר"א כמי

שאירעה בשלש שיירות עולים מאורגנות: " השיירה הראשונה של תלמידי הגר"א, ובראשה ר' מנחם מענדל משקלוב, הגיעה לא"י בשנת תקס"ח (1808) ...

המשך לקרוא

רבי סעדיה תלמיד הגר"א ומשפחת חשין

יולי 21, 2020

אחת המשפחות הפרושיות הוותיקות בא"י הינה משפחת חשין, בראשה עמד רבי יצחק ב"ר זאב וולף מחסלביץ' שהיה מראשוני העולים לא"י ב"עליית תלמידי הגר"א", כבר בשנת תק"ע (1810). המסורת המשפחתית של המשפחה מספרת ע

המשך לקרוא

חסידים ומתנגדים בא"י לפני עליית תלמידי הגר"א, יחסי תלות

אוגוסט 24, 2020

בסביבות שנת תקל"ב (1772), נשלחה קבוצת משפחות מוילנה לא"י, כדי להעמיד מחדש את הקהילה האשכנזית בירושלים, בראש הקבוצה עמד רבי עזריאל ב"ר משה ברכה משקלוב (אבי אביו של רבי ישראל משקלוב תלמיד הגר"א). עמ

המשך לקרוא

מופעל על ידי Blogger

התמונות בעיצוב צולמו על ידי ranplett

אלי אליאך

חוקר עלייתם והתיישבותם של ה"פרושים" בני הישוב הישן בארץ-ישראל בראשית המאה

ה-19 - עליית תלמידי הגר"א. Researcher of the settling of the "Perushim" - the disciples of the Vilna Gaon in Eretz Israel (the Holy Land) in the early 19th century.

עבור לפרופיל

בית כנסת החורבה ובית כנסת תפארת ישראל בירושלים בשלהי המאה ה-19

ארכיון

תוויות

יצירת קשר

שם

אימייל *

הודעה *

שליחה